

INDVANDRERE OG EFTERKOMMERE FRA MUSLIMSKE LANDE ER GLADE FOR DANMARK

Indvandrere fra muslimske lande er positivt stemte overfor deres liv i Danmark. I en undersøgelse gennemført af Danmarks Statistik for CEPOS i 2007 angiver 79 pct. af indvandrerne og 91 pct. af efterkommerne fra muslimske lande, at deres liv er bedre i Danmark end i oprindelseslandet. I samme undersøgelse spørges til tilfredsheden med samfundssituationen i Danmark. I alt 76 pct. af indvandrerne er tilfredse, og 75 pct. af efterkommerne er tilfredse. Dette er på niveau med tilfredsheden blandt etniske danskere. Det tyder på, at selvom denne gruppe ofte fremstilles som værende meget utilfredse med danske samfundsforhold, er tilfredsheden det dominerende. Det er godt nyt, dels fordi indvandrernes tilfredshed i sig selv er positiv, og dels fordi man må forvente, at tilfredshed er et bedre udgangspunkt for integration. I undersøgelsen er indvandrerne og efterkommerne også blevet spurgt til specifikke aspekter ved det danske samfund i forhold til hjemlandet. Mest tilfredse er man med de økonomiske forhold i Danmark i forhold til hjemlandet, og mindst tilfredse er man med de religiøse mindretals rettigheder. Vurderingen af respondentens økonomiske forhold i Danmark sammenlignet med oprindelseslandet ser ud til at have størst betydning for den samlede tilfredshed.

Introduktion

Der tales ofte om muslimske indvandreres og efterkommeres holdning til det danske samfund, og oftest er vurderingen, at der er stor utilfredshed. Der findes dog overraskende få undersøgelser, hvor man faktisk har spurgt til indvandrernes generelle holdning til det danske samfund.

Indvandrernes indstilling til det danske samfund er dog interessant af flere grunde. For det første fordi indvandrernes velbefindende er et interessant samfundsmæssigt mål i sig selv. For det andet fordi det må forventes, at den økonomiske, politiske og kulturelle integration i højere grad kan finde sted, når indvandrerne har en positiv indstilling til det danske samfund¹. Mere specifikt kan dét, at samfundets institutioner af indvandrere og efterkommerne opfattes som legitime, være med til at modvirke politisk radikaliserings. Omvendt bør man dog også være opmærksom på, at risikoen for politisk radikaliserings er større i de grupper, hvor holdningen til det danske samfund og dets institutioner er mere negativ.

Selvom holdningerne er interessante og kan forventes at have betydning for integrationen, skal det også understreges, at faktorer såsom indvandrernes evner (human kapital) og modtagerlandets institutionelle rammer i form af barrierer i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet naturligvis også har en meget afgørende betydning for integrationens succes.

¹ En vis positiv forhåndsindstilling til det nye land må forventes, da der i et vist omfang er tale om et valg. Der kan dog være forskelle med hensyn til, i hvor stort omfang migrationen skyldes "push" faktorer (fattigdom og krig i hjemlandet) eller "pull" faktorer (gode job muligheder i det nye land). Samtidigt kan der naturligvis være stor forskel på, i hvilket omfang indvandrerne oplever, at det nye land lever op til forventningerne. Dette ses der nærmere på senere i analysen.

Resultater

Fra oktober til november 2007 gennemførte Danmarks Statistik en undersøgelse blandt ca. 1.700 indvandrere og efterkommere fra de muslimske lande, hvorfra der er kommet flest indvandrere til Danmark samt ca. 1.000 repræsentativt udtrukne etniske danskere².

Som beskrevet ovenfor fokuserer denne undersøgelse på, hvorvidt indvandrerne er tilfredse med den danske samfundssituation, og hvorvidt man mener, at livet i Danmark er bedre end i oprindelseslandet.

Generel tilfredshed

Det overordnede billede er, at langt de fleste indvandrere og efterkommere er tilfredse med at være i Danmark. Dette ses af nedenstående tabel, hvor 2.766 personer har svaret på, hvorvidt de samlet set er tilfredse med samfundssituationen i Danmark.

Det første spørgsmål fokuserer på, om man mener, at livet er bedre i Danmark end i oprindelseslandet. Spørgsmålet er stillet både til indvandrere og efterkommere, for hvem spørgsmålet refererer til forældrenes oprindelsesland. Som det fremgår af nedenstående tal, er det langt størstedelen, der mener, at livet er bedre i Danmark end i oprindelseslandet. Blandt indvandrerne er det 79,3 pct., mens det er hele 91 pct. blandt efterkommerne.

Tabel 1: Er livet bedre for dig i Danmark end i dit oprindelsesland?

	Danmark	Oprindelsesland	Ved ikke	I alt
Indvandrere	79,3 %	14,1 %	6,6 %	100 %
Efterkommer	91,1 %	5,3 %	3,6 %	100 %

N: 1697 (heraf 1227 indvandrere og 470 efterkommere)

Note: Efterkommerne og indvandrerne er blevet stillet to forskellige spørgsmål. Indvandrerne er blevet spurgt "Hvor mener du, at det er bedst at leve for dig? Er det bedst at leve, som du gør i Danmark eller ville du efter din vurdering have haft et bedre liv i dit oprindelsesland?" og efterkommerne er blevet spurgt "Hvor mener du, at det er bedst at leve for dig? Er det bedst at leve, som du gør, i Danmark, eller ville du efter din vurdering have haft et bedre liv i dine forældres oprindelses land?".

Forskellen mellem indvandrere og efterkommere reflekterer ganske givet, at efterkommerne er født og opvokset i Danmark, og derfor ikke ser forældrenes hjemland som et attraktivt alternativ. Kulturelt, mentalitetsmæssigt og kundskabsmæssigt (sprog, uddannelse mv.) er efterkommerne i højere grad tilpasset det danske samfund, om end de uddannelsesmæssige kundskaber halter betydeligt efter etniske danskere. Det betyder, at mulighederne i Danmark er større end for forældrene, og at barriererne ved bosætning i forældrenes hjemland ville være større, end hvis forældrene vendte hjem. Den "idealisering", der til tider tales om, at visse efterkommere foretager af deres forældres hjemland, lader således ikke til i særligt stort omfang at slå igennem, når det kommer til at vurdere, hvor man vil have det bedst. Man kan hævde, at den høje procentdel blandt indvandrerne, der foretrækker Danmark, ikke er voldsomt overraskende, da indvandrerne aktivt har "tilvalgt" Danmark frem for oprindelseslandet. Samtidigt kan man forestille sig, at de mest utilfredse indvandrere har forladt Danmark igen.

En vurdering af, at man har det bedre i Danmark end i oprindelseslandet, er dog ikke nødvendigvis et udtryk for, at man er tilfreds med det danske samfund. Da en del af indvandrerne har forladt lande, der var præget af krig og/eller fattigdom, er det ikke

² Vi følger Danmarks Statistiks herkomst opdeling i grupperne dansker, indvandrer og efterkommer.

nødvendigvis særligt høje standarder forholdene i Danmark "konkurrerer" med. Et andet spørgsmål stillet til indvandrere og efterkommere samt etniske danskere kaster dog lys over, om man generelt er tilfredse med samfundssituationen i Danmark. Resultaterne ses af tabellen nedenfor. Det fremgår, at langt hovedparten af respondenterne fra alle tre grupper er tilfredse med samfundssituationen i Danmark. I tabellen ses der små forskelle mellem grupperne, men de er ikke statistisk signifikante.

Tabel 2: Samlet set, er du så tilfreds eller utilfreds med samfundssituationen i Danmark?

	Tilfreds	Utilfreds	Ved ikke	I alt
Danskere	77,4 %	21,6 %	1,0 %	100 %
Indvandrere	76,4 %	20,4 %	3,1 %	100 %
Efterkommere	74,9 %	22,1 %	3,1 %	100 %

Kilde: Data indsamlet af Danmarks statistik. N: 2.766 (heraf 1062 danskere, 1247 indvandrere og 457 efterkommere)

Det er både interessant, at så stor en majoritet er tilfredse med samfundssituationen i Danmark, og samtidig også interessant at der ikke er nogen forskelle mellem danskere på den ene side og indvandrere/efterkommere på den anden. Det lader således til at være en myte, at der skulle være en dyb og rodfæstet utilfredshed med det danske samfund blandt indvandrere fra muslimske lande.

Muslimers tilfredshed i andre lande

Det er i sig selv interessant, at tilfredsheden er så stor, og at der ikke er nogen forskel mellem danskere og indvandrere fra muslimske lande. Samtidigt er det dog også interessant at se, om dette er forventeligt, eller om det adskiller sig fra situationen i andre lande. I tabellen nedenfor er resultaterne vist for et lignende spørgsmål stillet i USA og i andre lande³. Yderst til venstre er resultaterne vist for henholdsvis muslimer i USA⁴ og et repræsentativt udsnit af amerikanerne. Til højere herfor er vist resultaterne fra en række andre lande.

Tabel 3. Overall, are you satisfied or dissatisfied with the way things are going on in the country today?

	Muslimer I USA	Repræsentativt USA	Muslimer i Europa			
			UK	Frankrig	Tyskland	Spanien
Tilfreds	38 %	32 %	51 %	33 %	44 %	76 %
Utilfreds	54 %	61 %	38 %	67 %	52 %	19 %
Ved ikke	8 %	7 %	11 %	*	4 %	5 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: PewResearchCenter (2007)

Resultaterne skal tolkes med en del forsigtighed. For det første fordi spørgsmålsformuleringen ikke er enslydende med nogle af de to spørgsmålsformuleringer, der er anvendt i vores egen undersøgelse, og for det andet fordi det ikke er muligt at kontrollere for baggrundsfaktorer

³ Resultaterne stammer fra rapporten "Muslim Americans – middle class and mostly mainstream", PewResearchCenter (2007). Data er indsamlet januar til april for USA og i April 2006 for øvrige lande,

⁴ Man skal være opmærksom på, at en del af muslimerne i den amerikanske undersøgelse ikke er indvandrere. 72 pct. af de muslimske deltagere i den amerikanske surveyer dog enten indvandrere eller efterkommere.

(alder, køn, oprindelsesland), samt for om der kunne være specifikke begivenheder i landet på det tidspunkt, undersøgelsen har fundet sted, som kunne have påvirket resultatet betydeligt.

Den generelle konklusion må dog være, at tilfredsheden i Danmark er bemærkelsesværdig. I resultaterne, som er vist i tabellen, er det kun muslimer i Spanien, som kommer op på det danske niveau. Hverken i muslimske lande eller lande hvor muslimerne primært er indvandrere eller efterkommere, er der ikke samme grad af tilfredshed, som man finder i Danmark. Ser man på tallene fra USA, som er det eneste land, hvor der er sammenlignelige resultater med den øvrige befolkning, viser resultaterne, at forskellene i tilfredsheden mellem de to grupper ikke er store, men at tilfredsheden faktisk er en smule større blandt muslimerne.

Konklusionen må således værre, at også set i dette lys er de danske resultater bemærkelsesværdigt høje. Samtidigt tyder resultaterne fra USA på, at det ikke er et dansk særkende, at der ikke er store forskelle mellem muslimer og den øvrige befolkning.

Forskelle i tilfredshed mellem forskellige grupper

Det overordnede billede er, at indvandrere fra muslimske lande er meget tilfredse med at være i Danmark sammenlignet med oprindelseslandet og er tilfredse med samfundssituationen i Danmark. Det tyder også på, at denne tilfredshed er høj set i forhold til tilfredsheden i andre lande.

Ikke desto mindre er det interessant at se lidt nærmere på, om der findes nogle specifikke områder eller grupper, som er specielt utilfredse, og undersøge hvad denne utilfredshed hænger sammen med. I dette afsnit fokuseres på forskelle i tilfredshed mellem forskellige indvandrergupper defineret ved hjælp af primært demografiske variable, mens det efterfølgende afsnit fokuserer på, hvilke aspekter ved det danske samfund respondenterne er mest tilfredse eller utilfredse med.

For at afdække forskelle i holdninger mellem undergrupper af indvandrere er der anvendt en logistisk regressionsmodel med tilfredshedsmålene som afhængig variabel. Den nedenstående tabel viser de variable, som henholdsvis tilfredshed med det danske samfund og vurdering af det danske samfund relativt til oprindelseslandet er forsøgt "forklaret" ved hjælp af. Den teoretiske model bag specifikationen bygger på, at indvandrere med forskellige karakteristika, evner og holdninger dels vil have forskellige vilkår i det danske samfund og dels vil have forskellige holdninger til det ideelle samfund.

Modellen tager udgangspunkt i nogle grundlæggende demografiske variable såsom oprindelsesland, alder, køn og om man er indvandrer eller efterkommer. Forskelle mellem lande er interessante, dels fordi der i et af spørgsmålene sammenlignes med hjemlandet, og dels fordi indvandrere fra samme land kan forventes at dele visse karakteristika, som ikke kan opfanges af andre variable, der er målt i datasættet. Dette betyder dog også, at det ikke i sig selv er muligt at afgøre, hvad der er årsagen til forskellene mellem landene. Evt. aldersforskelle kan give en indikation på den fremtidige udvikling, når yngre generationer kommer til at dominere, og indvandrer-/efterkommervariablen kan kaste lys over samme problemstilling. Den kønslige dimension er interessant, blandt andet fordi kønsrollerne i Danmark adskiller sig markant fra de lande indvandrerne kommer fra. Mødet med det danske samfund kan derfor tænkes at påvirke kønnene forskelligt.

Derudover er der to variable, der primært relaterer sig til indvandrernes kundskaber i form af uddannelse og arbejdsmarkedsdeltagelse. Forventningen ville være, at der er en positiv sammenhæng mellem kundskaber, der gør det muligt at være på det danske arbejdsmarked, og tilfredshed med samfundet.

Endelig undersøges i hvilket omfang religion og religiøsitet har betydning for tilfredsheden. Ofte diskuteres religionen som et af de største konfliktområder mellem muslimske indvandrere og det danske majoritetssamfund, og det er derfor interessant at se, om religiøsitet og styrken af denne har betydning.

En del af de anvendte uafhængige variable har en stærk indbyrdes statistisk sammenhæng, hvilket betyder, at det kan være svært at udlede, hvilke variabler der har betydning for udfaldet på den afhængige variabel⁵. Samtidigt kan der også være tale om kausalrelation mellem de uafhængige variable. Dette gælder eksempelvis mellem "vigtigheden af religion" og "andelen af muslimske venner". Ikke desto mindre er begge variable medtaget i den indledningsvise analyse, og variabelen med størst forklaringskraft er medtaget.

Som det fremgår af tabellen, er det begrænset, hvor mange variable der er signifikante i modellen. Formuleret anderledes er det begrænset, hvor store forskelle der er mellem de forskellige grupper. Dette er delvist at forvente, når en af svarkategorierne på den afhængige variabel er så dominerende, som tilfredsheden med at være i Danmark er. For begge afhængige variable er de uafhængige variable alder og andelen af muslimske venner signifikante. Hvad angår vurderingen af livet i Danmark sammenlignet med oprindelseslandet, er der også forskel mellem indvandrere og efterkommere, mens der ikke er signifikant forskel med hensyn til, om man er tilfreds med samfundssituationen. Derimod er der forskel mellem respondenter fra forskellige oprindelseslande, når det kommer til tilfredshed med samfundssituationen.

Køn, uddannelse, arbejdsmarkeds tilknytning og betydningen af religion ser ikke ud til at have nogen selvstændig betydning. Som beskrevet tidligere skal man dog være opmærksom på, at der er betydelig samvariation mellem de uafhængige variabler. Således er andelen af muslimske venner både stærkt korreleret med betydningen af religiøsitet og arbejdsmarkeds tilknytning, hvorfor disse kan have en betydning, som blot "fanges" af "andel af muslimske venner". Ligeledes er der også stor samvariation mellem alder og vurdering af religionens betydning, idet de yngre respondenter i højere grad end de ældre angiver, at religion er en vigtig del af deres liv.

⁵ I statistiske termer anvendes normalt udtrykket multikollinearitet

Tabel 4. Oversigt over afhængige og uafhængige variable i den logistiske regressionsmodel

Variabel	Tilfreds med samfundssituation	Danmark bedre end oprindelsesland
Oprindelsesland	X	
Alder	X	X
Indvandrer el. efterkommer		X
Muslim eller anden religion/ikke religiøs		
Andel muslimske venner. Skala fra et (alle) til fem (ingen)	X	X
Hvor vigtig er religion (skala fra et til fem)		
Køn		
Uddannelsesniveau		
Arbejdsmarkedsstatus*		

*1: Beskæftiget/selvstændig 2: På overførselsindkomst 3: alderspension/efterløn 4: Studerende

I tabellen nedenfor ses koefficienterne for de variable, der var signifikante i den logistiske regressionsanalyse. Positive koefficienter betyder, at man vurderer Danmark positivt. Med hensyn til tilfredshed med samfundssituationen er de mest tilfredse grupper pakistanerne og somalierne, mens de mindst tilfredse er de tyrkiske og iranske respondenter (tallet i parentes angiver rangeringen mellem landegrupperne). Aldersgruppen 18-44 er de mindst tilfredse med samfundssituationen, og jo større andel af venner og bekendte der er muslimer, des mindre tilfreds er man med samfundssituationen. Det er naturligvis her ikke entydigt, hvad kausalitetsretningen er. Utilfredsheden med samfundssituationen kan betyde, at man isolerer sig i et parallelsamfund, men samtidigt kan manglende mulighed for at deltage i det danske samfund og omgås etniske danskere være direkte eller indirekte direkte medvirkende til, at man er utilfreds med samfundssituationen. Med hensyn til vurderingen af Danmark relativt til oprindelseslandet så er de yngste, de mest tilfredse, og som det også fremgår af tabel 1, så er efterkommerne mere tilfredse end indvandrerne. Igen er de respondenter, der har den største andel af muslimer som venner, de som vurderer Danmark dårligst.

I analyserne ses der også på sammenhængen mellem indvandrerens tilfredshed med det danske samfund og integrationen. Det forventede resultat ville være, at der er en positiv sammenhæng således, at de indvandrere og efterkommere, der er mest positive overfor deres situation i Danmark og landets institutioner, også er de, der er bedst integrerede, når dette måles i form af arbejdsmarkedsdeltagelse, optag på uddannelse osv. Dette er dog ikke tilfældet, da hverken uddannelse eller arbejdsmarkedsdeltagelse har signifikant betydning for arbejdsmarkedsdeltagelse. Forklaringen er sandsynligvis, at der er tale om en del modsatrettede faktorer. Personer med ringe kvalifikationer og intet arbejde kan på grund af dette føle sig marginaliserede i forhold til samfundet. Personer med en højere uddannelse har større forventninger til deres tilværelse og arbejdsmarkedssituation, og føler derfor i højere grad at de diskrimineres, hvis ikke forventningerne indfries.

Tabel 5: signifikante regressionskoefficienter i logistisk regression

	Tilfreds med samfundssituation	Danmark bedre end oprindelsesland
<i>Nagelkerke R Square</i>	<i>0,053</i>	<i>0,045</i>
Uafhængig variabel:	B	B
Oprindelsesland ⁶ :		
Ex. Jugoslavien	-0,082 (5)	
Tyrkiet	-0,587 (8)	
Iran	-0,526 (7)	
Irak	-0,084 (4)	
Pakistan	0,087 (1)	
Palæstinensere	-0,046 (3)	
Marokko	-0,360 (6)	
Somalia	- (2)	
Alder:		
<18 år	0,083	0,762
18-44 år	-0,477	0,412
>44 år		-
Efterkommer	-	0,640
Andel muslimske venner	0,307	0,333
Konstant	1,168	0,660

Ud fra det ovenstående kan man konkludere, at da langt hovedparten af indvandrere/efterkommere er positivt indstillede overfor Danmark, er der som ventet ikke stor forskel mellem undergrupper, og det er ikke muligt at finde nogle undergrupper, hvor et flertal overordnet set er utilfredse med den generelle samfundssituation i Danmark. Der er dog visse undergrupper, hvor tilfredsheden er betydeligt mindre. Ser man på de, der svarer, at alle deres venner og bekendte er muslimer, er det således 66 pct., som er tilfredse. Ligeledes er "kun" 71 pct. af indvandrerne og efterkommere fra Tyrkiet tilfredse. Tilfredsheden opdelt på landegrupper er vist i tabellen nedenfor.

⁶ Selvom kontrolgruppen af danskere har svaret på spørgsmålet om tilfredshed med samfundssituationen er de ikke medtaget i denne analyse, for at gøre de to regressionsanalyser sammenlignelige.

Tabel 6: Samlet set, er du så tilfreds eller utilfreds med samfundssituationen i Danmark?

	Tilfreds	Utilfreds	Total	N
Danmark	78,1 %	21,9 %	100 %	1048
Ex. Jugoslavien	83,7 %	16,3 %	100 %	417
Tyrkiet	71,1 %	28,9 %	100 %	491
Iran	77,7 %	22,3 %	100 %	121
Irak	82,8 %	17,2 %	100 %	198
Pakistan	83,5 %	16,5 %	100 %	109
Palæstina	82,4 %	17,6 %	100 %	182
Marokko	76,8 %	23,2 %	100 %	56
Somalia	80,5 %	19,5 %	100 %	87

Kilde: Data indsamlet af Danmarks Statistik. Resultaterne i tabellen er de "rå" forskelle og er ikke kontrolleret for andre forskelle. Såsom forskel i alderssammensætning..

Hvilke forhold er indvandrere mest tilfredse med?

I det ovenstående fokuseredes på forskelle mellem forskellige grupper, men dette giver ikke et indblik i, hvilke aspekter ved det danske samfund der driver tilfredsheden.

For at undersøge dette er respondenterne blevet bedt om at vurdere specifikke aspekter ved det danske samfund sammenlignet med deres oprindelsesland (forældrenes oprindelsesland for efterkommernes vedkommende).

Det fremgår af nedenstående tal, at når indvandrere og efterkommere bedes sammenligne Danmark med oprindelseslandet på disse specifikke forhold, mener et flertal af begge grupper, at forholdene på næsten alle områder er bedre i Danmark. Respondenterne er blevet bedt svare på en fempunkts skala gående fra "meget bedre i oprindelseslandet" til "meget ringere i oprindelseslandet". Svarerne fremgår af tabellen nedenfor, hvor svarerne er opgjort procentvis for alle spørgsmål og for de to grupper. Svarene "meget bedre" og "noget bedre" i oprindelseslandet er slået sammen for at gøre data mere overskuelige⁷.

⁷ Tabel hvor svarmulighederne ikke er slået sammen findes i appendiks.

Tabel 7: Hvordan bedømmer du følgende i dit liv i Danmark sammenlignet med dit liv i dit oprindelsesland?

		Bedre i oprindelses-landet	Hverken bedre eller ringere	Ringere i oprindelses-landet	Ved ikke	I alt
Din økonomiske situation¹	Indvandrere	8,7 %	12,1 %	74,8 %	4,4 %	100 %
	Efterkommer	5,3 %	8,6 %	81,5 %	4,6 %	100 %
De politiske forhold²	Indvandrere	13,5 %	15,8 %	60,9 %	9,9 %	100 %
	Efterkommer	14,8 %	23,2 %	52,9 %	9,1 %	100 %
Respekten for ytringsfriheden²	Indvandrere	12,2 %	20,5 %	61,8 %	5,6 %	100 %
	Efterkommer	15,4 %	24,9 %	52,1 %	6,6 %	100 %
Kvindernes rettigheder²	Indvandrere	11,2 %	24,9 %	60,2 %	3,6 %	100 %
	Efterkommer	13,2 %	23,7 %	59,2 %	3,9 %	100 %
De religiøse mindretals rettigheder²	Indvandrere	22,8 %	28,1 %	42,6 %	6,5 %	100 %
	Efterkommer	34,0 %	28,1 %	30,1 %	7,7 %	100 %

Note: mellem 1.107 og 1.174 Indvandrere, og mellem 435 og 461 efterkommere har svaret på spørgsmålene

1)Svar kategorier: Meget bedre i Danmark (dobbeltså god eller bedre), Noget bedre i Danmark, Det samme som i oprindelseslandet, Noget dårligere end i oprindelseslandet, Meget dårligere end i oprindelseslandet (halvdelen eller mindre), Nægter at svare, Ved ikke.

2)Svar kategorier: Meget bedre i oprindelseslandet, Noget bedre i oprindelseslandet, Hverken bedre eller ringere, Noget ringere i oprindelseslandet, Meget ringere i oprindelseslandet, Nægter at svare, Ved ikke

På stort set alle områder og for begge grupper vurderes forholdene at være bedre i Danmark. Det gælder mest udpræget de økonomiske forhold og mindst udpræget det religiøse mindretals rettigheder. Midt imellem ligger kvinders rettigheder, generelle politiske forhold og respekten for ytringsfriheden. Undtaget vurderingen af den økonomiske situation så er efterkommerne en smule mindre positive end indvandrerne. En mulig forklaring kan være, at efterkommerne, der er født og opvokset i Danmark, stiller større krav til samfundet. Det kan også dække over et ønske om at ændre samfundet, således at det i højere grad lever op til de værdier og normer, efterkommerne har optaget gennem deres primære socialisering i familien. Mens indvandrerne måske i større omfang vil være tilbøjelig til at vælge at forlade landet eller blot acceptere forholdene, fordi de er aktivt tilvalgt, vil efterkommerne muligvis i højere grad være tilbøjelig til at lufte deres utilfredshed og forsøge at ændre forholdene⁸. Endelig kan efterkommernes svar afspejle, at de har mindre kendskab til hjemlandet, og at dette derefter idealiseres. Dels på grund af idealiserende beskrivelser og dels fordi det kan være medvirkende til at forme og støtte deres identitet i håndteringen af mødet mellem deres forældres og den danske kultur.

Både for indvandrere og efterkommere er der mest utilfredshed med Danmark sammenlignet med hjemlandet, i spørgsmålet om religiøse mindretals rettigheder. Mens det kun er 5,5 pct. af efterkommerne, der mener, at deres økonomiske situation ville have været bedre i forældrenes oprindelsesland, så er det 34,0 pct. af efterkommerne, der mener, at forholdene

for religiøse mindretal ville være bedre i forældrenes oprindelsesland. Uden at tage stilling til om dette faktisk er tilfældet, er der ingen tvivl om, at dette er en del af kernen i den utilfredshed, som måtte findes i indvandrere-/efterkommergruppen. Ikke overraskende hænger vurderingen sammen med, hvilket land man kommer fra.

Tabel 8: Hvordan bedømmer du religiøse mindretals rettigheder i Danmark sammenlignet med oprindelsesland

	Bedre i oprindelsesland	Hverken bedre eller ringere	Ringere i oprindelseslandet	Ved ikke	N
Ex. Jugoslavien	18,2 %	43,0 %	30,4 %	8,4 %	428
Tyrkiet	28,8 %	28,0 %	36,4 %	6,8 %	497
Iran	23,8 %	11,1 %	59,5 %	5,6 %	126
Irak	22,3 %	14,6 %	57,3 %	5,8 %	206
Pakistan	34,2 %	29,7 %	29,7 %	6,3 %	111
Palæstina	36,0 %	24,9 %	32,8 %	6,3 %	189
Marokko	42,9 %	32,1 %	17,9 %	7,1 %	56
Somalia	9,2 %	23,0 %	67,8 %	0,0 %	87

De, der er mest positive overfor Danmark, er respondenter fra Somalia, blandt hvilke kun 10 pct. mener, at religiøse mindretal havde det bedre i oprindelseslandet. Omvendt forholder det sig med respondenter fra Pakistan, Marokko og Palæstina. Her er det samlet set hele 40 pct., der vurderer, at religiøse mindretal har det bedre i oprindelseslandet. Forklaringerne på svarfordelingerne kan være mange. De må bl.a. forventes at variere efter muligheden for at udøve religiøse ritualer og opnå accept af egen religion, og respondenter, der er muslimer, meget religiøse og kommer fra lande, hvor islam spiller en stor rolle, må forventes at vurdere religiøse mindretalsrettigheder i Danmark mere kritisk. Zoomer man endnu længere ind for at finde årsager til utilfredsheden på dette punkt, kan man bl.a. se, at blandt respondenterne fra de tre lande, hvor man er mest kritiske, hænger svaret meget sammen med muligheden for at anvende sharialovgivning i de kvarterer, hvor der er flest muslimer. Blandt de respondenter fra disse lande, der mener, at man bør have mulighed for at anvende sharia lovgivning, er det ca. 47 pct., der mener, at religiøse mindretals rettigheder er bedre i hjemlandet, mens andelen kun er 22 pct. blandt de, der ikke kommer fra disse tre lande, og som ikke mener, man skal have mulighed for at anvende sharia. Det hører med til billedet, at kun en fjerdedel af respondenterne fra de tre lande mener, at man bør have mulighed for at anvende sharialovgivning. Det begrænsede antal, der mener, at sharialovgivning bør indføres, betyder også, at den angivne procentandel på 47 % er behæftet med en ret stor usikkerhed.

Samtidigt er det også givet, at diskussioner og holdninger til tørklæder i den danske offentlighed kan have en betydning. Ser man igen på respondenter fra Marokko, Pakistan og Palæstina og opdeler på, om man er bekymret for, at en kvinde, der bærer slør, får dårligere behandling⁹, ses der en betydelig forskel. Blandt de, der er meget bekymrede, er det 52 pct., der mener, at religiøse mindretal har dårligere rettigheder i Danmark end i oprindelseslandet.

⁹ Den specifikke spørgsmålsformulering lyder: Hvor bekymret er du for, at kvinder som offentligt går med tørklæde/hijab, vil få en dårligere behandling af (etniske) danskere, fordi tørklædet identificerer dem som muslimer?

Blandt de øvrige respondenter fra de tre lande er det "kun" 32 pct., der mener, at religiøse mindretal har dårligere rettigheder end i hjemlandet.

En mere generel forklaring, som datasættet ikke kan kaste lys over, er, at kombinationen af den danske folkekirkes særstatus samt den meget sekulære danske kultur, der ikke giver religion den samme plads som i de fleste andre lande, kan opleves som begrænsende for de meget religiøse grupper.

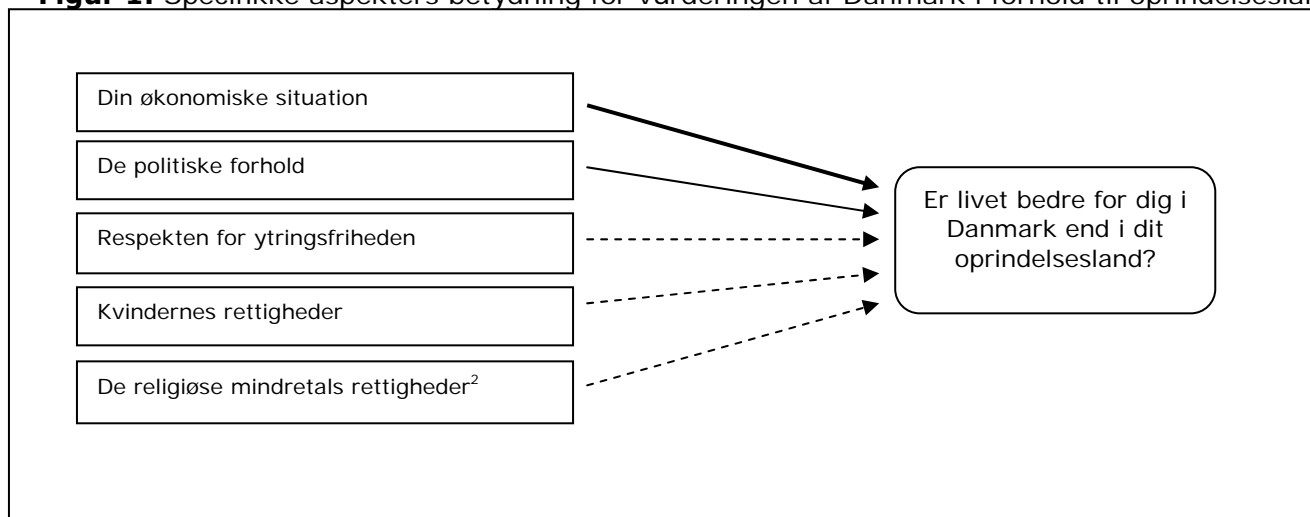
Konklusionen på det ovenstående er, at det overordnet set kun er et mindretal, der mener, at religiøse mindretal har bedre rettigheder i oprindelseslandet, men blandt specifikke grupper er det en relativ stor andel. Dette hænger både sammen med, hvor stor betydning, respondenterne mener, Islam bør have i samfundet, og med bekymringen for, at man på baggrund af at være identificeret som muslim vil blive behandlet dårligere.

Hvad har størst betydning for tilfredsheden?

Som beskrevet klarer Danmark sig altså dårligst i forhold til opholdslandet, når man ser på religiøse mindretals rettigheder, og bedst når respondenterne vurderer deres økonomiske situation. Spørgsmålet er dog, hvad der betyder mest for den overordnede tilfredshed, eller formuleret anderledes hvad der driver den generelle tilfredshed. Man kan undersøge dette ved at se på sammenhængen mellem de specifikke områder og den overordnede tilfredshed. Dette er dog metodisk ikke helt nemt. Dels fordi der er meget lidt variation, fordi langt hovedparten af respondenterne vurderer, at de har det bedre i Danmark, end de ville have i oprindelseslandet, og dels fordi der er stor samvariation mellem vurderingerne af de specifikke forhold. Hvis man bedømmer, at ytringsfriheden er bedre beskyttet i Danmark end i oprindelseslandet, så er det meget sandsynligt, at man også vurderer, at de politiske forhold er bedre i Danmark end i oprindelseslandet.

For statistisk at afdække, hvad der ser ud til at have størst betydning for den overordnede tilfredshed, er nedenfor anvendt en logistisk regressionsanalyse¹⁰ med den overordnede vurdering af Danmark som afhængig variabel og vurderingen af de specifikke aspekter som uafhængige variabler. Logikken bag analysen er, at de enkelte aspekter, der samvarierer mest med den overordnede tilfredshed, er de, som har størst betydning¹¹. Logikken fremgår af figuren nedenfor.

Figur 1: Specifikke aspekters betydning for vurderingen af Danmark i forhold til oprindelsesland

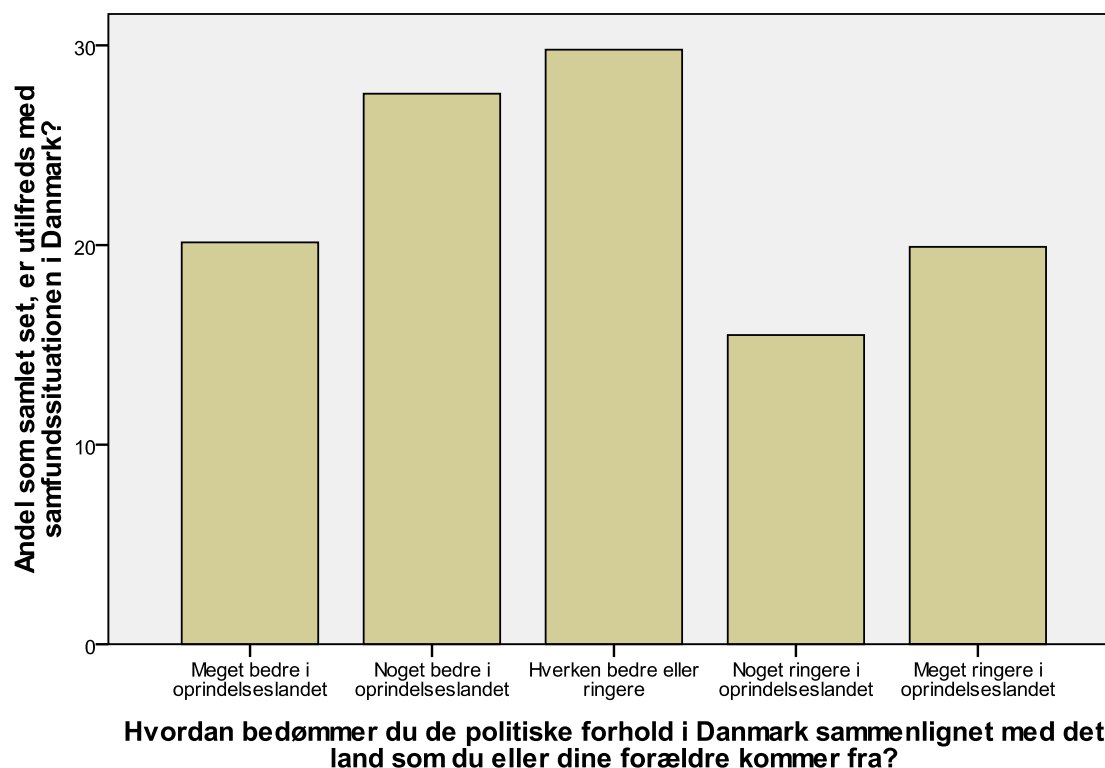

På baggrund af analysen ser der ud til, at det kun er vurderingen af den økonomiske situation, som har signifikant betydning for den overordnede vurdering. Det tyder dog også på, at vurderingen af de politiske forhold har en vis betydning¹².

For at få indsigt i hvad der har betydning for indvandreres og efterkommeres tilfredshed med situationen i Danmark, er det også muligt at anvende den anden hovedvariabel i analysen. Her spørges til, om man samlet set er tilfreds eller utilfreds med samfundssituationen i Danmark. Man skal tolke resultaterne med forsigtighed, fordi dette spørgsmål udelukkende vedrører samfundssituationen i Danmark, mens respondenterne i spørgsmålene om de specifikke aspekter bedes vurdere disse i forhold til situationen i hjemlandet. Situationen i hjemlandet kan opfattes som "målestøj", når disse spørgsmål anvendes som et udtryk for tilfredsheden med situationen i Danmark. Spørgsmålet om tilfredshed med det danske samfund har dog den statistiske fordel at have en større varians, fordi flere svarer, at de er utilfredse. Samtidig gives der svar på et lidt andet spørgsmål, nemlig hvilke aspekter der har betydning for vurderingen af samfundssituationen, og ikke blot om respondenter vurderer at være bedre stillet ved at opholde sig i Danmark frem for oprindelseslandet. Den logistiske regression viser, at vurderingen af de politiske forhold samt vurderingen af de religiøse minoriteters rettigheder har betydning. Med hensyn til vurderingen af de politiske forhold fås det noget overraskende ikke-lineære resultat, at de, som vurderer den politiske situation i hjemlandet som "meget bedre", OG de, som vurderer den politiske situation i hjemlandet som ringere og meget ringere, er de, som er mest utilfredse med den overordnede samfundssituation i Danmark. Dette er vist i figur 2 nedenfor. Forklaringen kan være, at der findes en gruppe af respondenter, der har et ideelt samfund, som de mener, hverken deres oprindelsesland eller Danmark lever op til.

¹²Ved et signifikans-niveau på 0,05 er de økonomiske forhold signifikante, og ved et signifikans niveau på 0,1 er de politiske forhold også signifikante.

Figur 2: Sammenhæng mellem overordnet vurdering af samfundssituationen i Danmark og vurderingen af de politiske forhold i hjemlandet

Sammenhængen med vurderingen af de religiøse minoriteters rettigheder er mere lige til og letforståelig. Jo mindre tilfreds man er med de religiøse mindretals rettigheder i Danmark sammenlignet med i oprindelseslandet, des mindre tilfreds er man med samfundssituationen i Danmark generelt.

Forsigtigt kan man ud fra det ovenstående konkludere, at det, der har størst betydning for respondenternes vurdering af, om man har det bedre i Danmark end i hjemlandet, er den økonomiske situation, mens det, der adskiller de, som er tilfredse med samfundssituationen fra de, som er utilfredse, er vurderingen af den politiske situation i Danmark og vurderingen af religiøse minoriteters rettigheder.

Data og metode

Spørgeskemaundersøgelsen, som resultaterne i denne analyse bygger på, er gennemført af Danmarks Statistik i perioden 8. oktober til 2. december 2007. Undersøgelsen er gennemført blandt indvandrere og efterkommere fra de muslimske lande, hvorfra flest muslimske indvandrere er kommet til Danmark. Det drejer sig om: Tyrkiet, Ex-Jugoslavien, Iran, Irak, Pakistan, Palæstina, Marokko og Somalia. I undersøgelsen er unge under 22 år overrepræsenteret for med større statistisk sikkerhed at kunne undersøge forhold, der vedrører de unge indvandrere og efterkommeres uddannelse. For at sikre at analyserne er repræsentative, er der i tabellinger anvendt en statistisk vægt, der tager højde for denne designede skævhed i stikprøven. Svarprocenten i analysen er for danskerne på ca. 81 pct., for

indvandrere og efterkommere er den på 65 pct. Dette har resulteret i en nettostikprøve bestående af 1.082 etniske danskere, 1.215 indvandrere og 488 efterkommere. Undersøgelsen er gennemført som en kombination af telefon og internetinterview.

Konklusion

Indvandrere fra muslimske lande og deres efterkommere er generelt positive overfor deres ophold i Danmark og det danske samfund. Det er gode nyheder, dels fordi indvandrere og efterkommerens tilfredshed er et mål i sig selv, men også fordi utilfredshed kunne vanskeliggøre integrationen og øge risikoen for radikalisering. Specielt efterkommerne mener, at livet i Danmark er at foretrække frem for oprindelseslandet (91 pct.), men også det store flertal af indvandrerne foretrækker Danmark frem for oprindelseslandet (79 pct.). Derudover er 76 pct. af indvandrerne og 75 pct. af efterkommerne tilfredse med samfundssituationen i Danmark.

Udover dette kan man ud fra data konkludere at:

- De mest tilfredse med samfundssituationen er de tyrkiske og iranske indvandrere, indvandrere/efterkommere mellem 18 og 44, samt de som har en stor andel af muslimske venner.
- Der ser ikke ud til at være nogen sammenhæng mellem på den ene side tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsesniveau og på den anden side tilfredshed med samfundssituationen.
- Danmark vurderes specielt højt i forhold til oprindelseslandet, når det drejer sig om de økonomiske forhold, mens Danmark stiller sig dårligst i forhold til religiøse mindretals rettigheder. Specielt efterkommerne vurderer, at religiøse minoriteter er dårligere stillet i Danmark end i oprindelseslandet
- I den overordnede vurdering af, om Danmark er bedre at opholde sig i end hjemlandet, betyder den økonomiske situation mest, men også de politiske forhold har betydning. De politiske forhold og vurderingen af religiøse minoriteters rettigheder har størst betydning for den samlede vurdering af samfundssituationen.

Der fokuseres ofte på muslimske indvandreres utilfredshed med livet i Danmark. Det kan der være flere årsager til. For det første er konflikt og utilfredshed en bedre historie, og for det andet kan grupper af muslimske indvandrere fremme deres egen sag ved at fremstille utilfredsheden som større, end den faktisk er.

Konklusionen af dette må være, at man fra offentlig side og i medierne skal være meget opmærksom på at forholde sig kritisk til, i hvilket omfang den utilfredshed, der gives til kende, faktisk har opbakning i indvandrerbefolkningen. Den største utilfredshed findes omkring vurderingen af de religiøse mindretals rettigheder. Man må stille sig tvivlende overfor, om de religiøse mindretal faktisk har bedre muligheder i respondenternes hjemlande, men ikke desto mindre må besvarelserne tages alvorligt, idet de indikerer en eksisterende utilfredshed med forholdene i Danmark. Selvom det på den ene side ville mindske nogle problemer, at kunne imødekomme utilfredsheden på dette område, må man dog også være opmærksom på, at dele af utilfredsheden skyldes uopfyldte ønsker, som ikke nødvendigvis skal imødekommes. Dette gælder ønsket om indførelse af sharia i områder med mange muslimer, mens eksempelvis frygten for at man behandles dårligere, fordi man er muslim, bør tages alvorligt, selvom det

ikke nødvendigvis kan eller bør forsøges løst vha. policy tiltag, der tildeler religiøse grupper eller etniske minoriteter specielle rettigheder.